

КЊИЖЕВНО ДЕЛО МИЛУТИНА УСКОКОВИЋА

(Зборник радова *Књижевна дело Милути́на Ускоковића*, уредници
Љиљана Костић и Јелена Панић Мараш, Ужице: Народна библиотека Ужице,
Педагошки факултет у Ужицу, 2025)

Повод за одржавање научног скупа *Књижевна дело Милути́на Ускоковића* и објављивање истоименог зборника у Ужицу, Ускоковићевом родном граду, било је обележавање сто четрдесет година од рођења овог аутора. У *Предговору* су изнети најважнији биографски подаци писца. Милутин Ускоковић (1884–1915) стварао је почетком двадесетог века на раскрсници реализма и модернизма у српској књижевности. Његова прва објављена дела су збирке кратке лирске прозе *Под живојом* (1905) и *Vitae fragmenta* (1908). Једина збирка приповедака коју је за живота објавио је *Кад руже цвeтљају* (1912), а постхумно је објављена збирка *Усјуић* (1978). Ускоковића критика углавном препознаје као творца модерног београдског романа и једног од твораца београдског стила захваљујући романима *Дошљаци* (1910) и *Чегомир Илић* (1914). Овај зборник садржи десет тематски разноврсних огледа.

Зборник отвара рад Јелене Панић Мараш, редовног професора на Факултету за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду, под називом *Милути́н Ускоковић (188–1915) и српска култура на њочeйку 20. века*. Панић Мараш указује на значајне промене у српском друштву на почетку двадесетог века – на стварање грађанске класе, крај апсолутистичке власти Обреновића и почетак грађанске парламентарне демократије. Дати су примери дела из области књижевности, сликарства и музике који припадају процвату српске културе од 1900. до 1918. године. Пажљиво је осликан контекст у ком је Милутин Ускоковић стварао да би се упловило у причу о његовим делима, пре свега о карактеристикама романа. Било је речи о приказивању градског амбијента, урбаном језику, индивидуализованом лику интелектуалца, новим темама које Ускоковић покреће (као што је самоубиство). Инспиративна су поређења овог аутора са Светоликом Ранковићем и Лазом Лазаревићем.

Предраг Петровић, редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду, у свом раду *Модернистичке тенденције у романима Милути́на Ускоковића* говори о поетици овог жанра у доба модернизма ослањајући се на Ускоковићеву расправу *О српском роману* објављену 1913. у листу *Босанска вила*. Ускоковић је истакао важне карактеристике и романописаца и романа којих се, како ћемо видети у наставку рада, придржавао. Неопходно је да аутори друштвених романа поседују широко образовање и аналитичку способност. Теме које би требало обрадити су прелазак појединца из нижих у више социјалне слојеве (из села у град, из патријархалне у модерну културу), позиције интелектуалца у новије доба и етнопсихолошке разлике између српских покрајина. Петровић пише о карактеристичном Ускоковићевом типу јунака, интелектуалцу који се суочава и са интимном кризом и са кризом друштва, и истиче заслуге овог писца за стварање модерног београдског романа, правећи паралеле са његовим савременицима.

Доцент на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу Ђорђе Радовановић објавио је опсежну наратолошку студију под називом *Границе реалистичког нараћава и њоейике у роману Чегомир Илић Милути́на Ускоковића*. Врло објективан Радовановић више пута наглашава страх и неспремност Ускоковића да раскрсти са једном традицијом (реализмом) и потпуно се препусти новој

поетици. *Чедомира Илића* карактерише као субјективистички роман експресионизма који још увек не развија све капацитете свог жанра. Анализира се хронотоп романа у ком се препознаје симболистички доживљај града као супарника јунака. Детаљно се представљају унутрашњи конфликти ликова, улога приповедача са примерима који указују на дисфункционалност приповедача у трећем лицу, симболи у роману и јунаци као метапоетичке фигуре.

Рад Александре Бјелић, доцента на Педагошком факултету у Ужицу Универзитета у Крагујевцу, *Прилози проучавању фолклорних елемената у роману Чедомир Илић Милутићина Ускоковића* анализира из новог угла пре свега Вишњин сан на крају романа. На почетку огледа истиче се да су Чедомир и Вишња дошљаци, што активира семантичку традицијску бинарну опозицију *близу : далеко и своје : туђе*, при чему је *далеко* и *туђе* хтонски простор опасан по човека. Остали фолклорни мотиви издвојени из романа су Илићев доживљај града као гробља, топос раскршћа на ком је први љубавни састанак Чедомира и Вишње, браће цвећа, прављење венаца и седање у вилино коло за Ивањдан у Вршцу. Посебна пажња посвећена је Вишњином сну. Она сања да се удаје за Чедомира кад је он извршио самоубиство. Бјелић објашњава мотиве мртвачке свадбе и последице оваквог сна, али и Вишњин еротски доживљај након њега који обилује фолклорним елементима. На јакo занимљив начин показана је снага антиципације коју ови елементи имају у роману *Чедомир Илић*.

Горан Максимовић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Нишу, понудио је нов увид у Ускоковићево стваралаштво радом *Књижевнокритички прилози Милутићина Ускоковића*. Прилози су углавном објављивани од 1905. до 1914. године у листовима *Полићика*, *Ново време*, *Народ*, *Нова искра*, *Савременик*, *Дело*, *Босанска вила* и *Српски књижевни гласник*. Након уводног дела, прва целина рада анализира критичке приказе о жанровски различитим књигама Стојана Новаковића, Ивана Вазова, Милутина Јовановића, Станоја Станојевића, Јосипа Миличића, Бранка Машића и приказ о преводу Ничеове књиге *Тако је говорио Заратустра* Милана Турчина. Занимљиво је Максимовићево поређење Ускоковићевог приказа књиге Милутина Јовановића *Касарнске фотитографије* са приказом Јована Живојиновића, које даје потпунију слику критичке мисли тог доба. Други део тематизује Ускоковићеве осврте на савремени књижевни живот. Издвојене су расправе о књижевности и уметности намењене млађим београдским књижевницима, расправе о роману и о јужном или источном наречју у српскохрватској књижевности. Максимовић анализира Ускоковићеве ставове отворено образлажући своје неслагање са неким од њих и указује на контекст настанка и објављивања расправа. У трећој целини огледа издвојена су три писма која је Ускоковић упутио публици у Загребу 1911. и 1912. године, а објавио их је *Савременик*. Ова „културна писма” садрже интересантне податке о културним дешавањима у Београду тих година, о односу демократије према књижевности, проблемима савременог романа и књижевне критике и књижевним преводима, а Максимовић у неким сегментима препознаје и однос Ускоковића према загребачкој публици.

Рад Милке Николић, редовног професора на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу, *О идиолекти Милутићина Ускоковића – из лингвистичке и стилистичке перспективе* проучава лирику, поетску и наративну прозу овог аутора кроз увек привлачан интердисциплинаран спој лингвистике и науке о књижевности. Кроз бројне примере приказани су резултати анализе метрике, лексике, тематике, стилских доминанти, модели управног и неуправног говора, поступци додавања језичких јединица, тенденција према фрагментаризацији текста.

У *Закључку* је наглашен контекст у ком је стварао Ускоковић – у доба еволуције стандардног српског језика (формирање београдског стила), развоја нормативне стилистике и у почецима модерне у српској књижевности.

У раду *Милутиин Ускоковић као зачетник крајње модерностиичке прозе* Бојана Стојановић Пантовић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, истиче Ускоковићев значај за формирање песме у прози или прозаиде. Овај жанр се највише афирмише у периоду после 1890. па до 1914/15. године у *Службеном гласнику*. Посебно је интересантно поређење канонизовања песама у прози у француској књижевности са формирањем прозаиде у Србији, које овај рад чини малом историјом жанра. Стојановић Пантовић кроз бројне примере анализира две збирке Милутина Ускоковића (*Под живојом* и *Vitae fragmenta*) и иновације које је овај аутор унео у наративни поступак.

Анализа приповедака у овом зборнику почиње радом *Приповејке Милутиина Ускоковића* Кристине Стевановић, доцента на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду. Најпре се указује на неадекватну рецепцију Ускоковићеве кратке прозе. И читаоци и критичари су углавном посветили пажњу само његовим романима. Доказује се да приповетке припадају модерном прозном дискурсу јер тематизују успостављање идентитета вишеструко маргинализованих јунака. Стевановић указује на сложену наративну репрезентацију тешког одрастања у збирци *Како руже цветашу*. Води читаоце кроз приповетке *Један живој, Мали, Мајаре, На јују у живој, Бајко, Лаковане цијеле, Иза љубави, Аничин сан* суочавајући их са потресним темама насиља, сиромаштва, терета родитељске кривице, проституције, самоубиства, нежељене трудноће. Посебна пажња посвећена је Ускоковићевим јунацима, сиромашним младим женама без заштите породице.

Редовни професор Педагошког факултета у Ужицу Универзитета у Крагујевцу Љиљана Костић наставља са анализом болних тема Ускоковићевих приповедака фокусирајући се на детињство и јачко доба у раду *Психологија дејинствива у приповејкама Милутиина Ускоковића*. Након скретања пажње на недовољну заступљеност приповедака у рецепцији Ускоковићевог дела, анализирани су приче *Мали, Мајаре, Лејла жена, Сирах, Прве слушње, Један живој*. Костић указује на аутобиографске елементе у прози Милутина Ускоковића. У одабраним приповеткама се детињство сагледава из перспективе одраслог приповедача. Детаљно је приказано како су деца суочена са сиромашним паланачким немилосрдним животом. Ускоковићево писање о дечијим страховима се у овом раду пореди са Андрићем.

Бојан Марковић, доцент на факултету за образовање и васпитање учитеља и васпитача Универзитета у Београду, у раду *Модерностиички јосиујци у приповејкама Милутиина Ускоковића* такође скреће пажњу на мање интересовање критике за овај сегмент Ускоковићевог стваралаштва. Као најучесталија и најуспешнија модернистичка обележја издваја индивидуализацију и психологизацију ликова и начин на који је приказана унутрашња криза идентитета. Љубавна тематика се сама намеће за карактеризацију ликова који теже самоспознаји. Анализирају се приповетке *Појрошене речи*, у којој се примећује симболистичка употреба наранџасте боје, *Млада жена*, коју Марковић упоређује са Лазаревићевим *Вешром, Уз јују, Пре љубави, Божји на Калемејдану, И она јунак* и *Лаковане цијеле*.

Милутин Ускоковић један је од зачетника српског модернизма и један од омиљених аутора свих читалаца који су утеху у току својих криза идентитета пронашли у његовим делима. Зборник *Књижевно дело Милутиина Ускоковића* од великог је значаја за очување сећања на овог писца и инспирише проучаваоце књижевности

да се темељније посвете његовом стваралаштву. До сада је углавном писано о *Дошљацима* и *Чегомиру Илићу*. Приповетке и прозаиде, а нарочито Ускоковићев критички рад остали су неправедно запостављени. Објављивање овог зборника би то могло променити.

Мср Миона Н. Таїаревић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику
m.tatarevic-21147@filfak.ni.ac.rs

UDC 821.163.41.09 Uskoković M.(082)
<https://orcid.org/0009-0006-0109-2965>

Примљен: 18. августа 2025. године
Прихваћен: октобра 2025. године